

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ У ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

Наші дослідження регламентують головне формування та організацію активно-туристичного продукту Західного регіону України та відповідність їх принципам сталого розвитку. Запропоновано також принципи організації активного туризму та рекреації. Особливо наголошуємо на рекреаційно-туристичних ініціативах у межах природоохоронних територій з врахуванням природно-географічного середовища: геолого-геоморфологічного середовища, клімату, гідрологічних та лісо-рослинних умов.

Ключові слова: активний туризм та рекреація, сталий розвиток, Західний регіон України, туристичний процес.

Постановка науково-практичної проблеми. Головна особливість активного туризму полягає у тому, що він, на відміну від більшості інших видів туристської діяльності, не вимагає відносно значних матеріальних затрат, так як, по-перше, відбувається в природному та культурно-історичному середовищі і не вимагає значних зовнішніх ресурсних активів для підготовки та проведення туристсько-спортивних масових заходів, походів, прогулянок і зведення спеціальних споруд для їхнього проведення, по-друге, матеріально-технічне та організаційне забезпечення цих заходів в значній мірі здійснюється силами, способами і засобами самих туристів (на самодіяльних організаційних засадах), по-третє, зараз відбувається процес підготовки кадрів для потреб організації активного туризму чи спортивно-оздоровчого туризму (провідників, гідів, фахівців туристичного супроводу, інструкторів тощо), по-четверте, територія Західного регіону України практично повністю насичена природно-географічними та історико-культурними територіями, об'єктами, явищами, процесами, котрі актуально та потенційно можуть бути задіяні у організацію видів активного туризму та рекреації. Особливо цінним для активного туризму є природне середовище, особливо рельєф, клімат, гідрологічні об'єкти, лісо-рослинні умови. Значимо також, що рельєф, як і клімат є для активного туризму (туристська та туристична діяльності) одночасно ресурсом, умовою для здійснення діяльності та фактором, що є першопричиною, поштовхом, стимулом до діяльності.

Актуальність і новизна дослідження. Актуальність дослідження полягає перш за все в тому, що активний туризм як явище, процес, феномен слід розглядати у багатьох контекстах, що не достатньо висвітлено у сучасних науково-практичних дослідженнях. Такими контекстами (середовищами, у котрих існує об'єкт) є: науковий, освітній, навчальний, дидактичний, виховний, організаційний, контекст сталого

розвитку. Коронавірусна пандемія, а тим паче активна фаза війни з росією, спричинили майже повне зниження міжнародно-туристичної активності, зокрема в'їзного туризму. Відтак, внутрішній туризм, зокрема активні різновиди набули нового значення: відкладений попит на міжнародні поїздки, значний інтерес до рідного краю тощо. Тому, необхідно переосмислювати внутрішній активний туризм у сенсі зростання використання природного середовища для його провадження, залучення нових територій, об'єднання територіальних громад задля формування туристичних продуктів пішохідного, водного, велосипедного туризму (турів, маршрутів), зокрема транзитних.

Об'єкт нашого дослідження є Західний регіон України (Захід України) як туристична дестинація мезорівня, актуально та потенційно адаптована для потреб організації різновидів активного туризму та рекреації на засадах сталого розвитку.

Предметом дослідження є концептуальні засади сталого розвитку активного туризму та рекреації в межах регіону.

Мета дослідження полягає у концептуалізації структурно-функціональних засад розвитку активного туризму та рекреації на регіональному рівні.

Завдання дослідження: простежити термінологічний апарат туризму, зокрема активного, визначити принципи сталості провадження туристичного процесу, виявити взаємозв'язки принципів організації окремих різновидів туризму та сталості розвитку, визначити рівні організації принципів сталості розвитку туристичного процесу.

Зв'язок теми статті з важливими науково-практичними завданнями. Розвиток України після перемоги у війні з росією відбуватиметься за різними напрямками, втім числі туристично-рекреаційному. Активний туризм та рекреація мають значний запит як в українських громадян, так і гостей з-за кордону, особливо Західна Україна. Тому, перед місце-

вими громадами постає завдання формувати продукт активного туризму та рекреації, оскільки ресурсу є достатньо. Особливо, розглядаючи ресурс з точки зору середовищного підходу: рельєф, гідрологічні об'єкти, повітряний простір, спелеоресурси. Відтак, методологічною основою дослідження стали міждисциплінарний та системний підходи до дослідження проблем функціонування туристичної індустрії у контексті сталого розвитку, процесу організації активного туризму та рекреації на регіональному рівні за умов криз, війни та невизначеності.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Дослідженням такого виду туризму, як спортивно-оздоровчий, активний туризм, детально займаються українські вчені та представники різних країн. Серед них: Гамкало М.З. [8; 35], Грабовський Ю.А. [9], Дехтяр В.Д. [10], Дмитрук О., Шур Ю. [11], Соколов В. А [24], Фокін С.П. [28], Mike Weed [34], James E.S. Higham [32], Joy Standeven [33], Heather J.Gibson [31] та інші.

Дослідження принципів та засад сталого туризму представлені у багатьох публікаціях. Зокрема, критерії Глобальної ради зі сталого розвитку туризму [13]. Тлумачення критеріїв для потреб сталості розвитку дестинацій запропоновані у праці [17]. Організаційно-економічні засади сталого розвитку туристично-рекреаційної сфери в Україні обґрунтовано у низці сучасних досліджень [3; 5]. Окрім цього, умови сталого розвитку сфери туризму та курортів України регламентовані у Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [26]. Управлінські аспекти сталого туризму на природоохоронних територіях задекларовані у статті [4]. Звичайно, Україна зараз живе у режимі не нормальних умов: пандемія, війна з ро-

сією, що вносить певну паузу у туристичний бізнес та вимагатиме від учасників туристичного процесу додаткових зусиль на відновлення та ревіталізацію туристичної сфери з урахуванням складених реалій на момент перемоги та міжнародного досвіду (Грузії, Хорватії, Ізраїлю тощо).

Викладення основного матеріалу. Концепція розвитку активного туризму ґрунтується на застосуванні таких підходів:

- територіальний;
- функціональний;
- структурний;
- організаційний;
- сталості розвитку.

Характерними ознаками активно-туристичної та активно-рекреаційної діяльності є чотири основні функції, які комплементарно поєднані між собою і реалізуються у відповідних видах діяльності, а саме: спортивну, пізнавальну, рекреаційну, вітальну діяльність (рис. 1).

Метою спортивної діяльності є виконання нормативів спортивних розрядів, участь і перемога у спортивних змаганнях, досягнення високих спортивних результатів. Метою пізнавальної діяльності є вивчення, пізнання, дослідження засобами, способами, методами різних видів туризму довколишнього світу, а також самопізнання особистості. Метою рекреаційної діяльності є формування умов для підтримки організму людини у здоровому фізичному стані, відновлення та збереження фізичних і духовних сил людини засобами туризму. Метою вітальної (життєвої) діяльності є забезпечення життєдіяльності, здоров'я та безпеки туристів, а також виживання туристів під час виникнення екстремальних (можливо форсмажорних) ситуацій [28].

Рис. 1. Діяльності у активному туризмі [28]

За умов заняття активним туризмом виникає необхідність ще одного виду діяльності – екологічної (еколого-просвітницької), котра функціонально та ментально пронизує усі чотири основні види діяльностей.

Головною організаційною формою спортивного, спортивно-оздоровчого, активного туризму є мандрівка або похід. Історично склалися, що туристські мандрівки для виконання розрядів із видів туризму називалися походом. Тому в практиці і теорії спортивного туризму використовують визначення спортивної мандрівки саме як походу. Без походу (долання простору) взагалі не можливо вести розмову про активний туризм. Є похід - є туризм спортивний і активний. Нема походу (долання простору) - нема головного змісту і сенсу активного й спортивно-оздоровчого туризму, як і більшість з інших видів. В цьому випадку можна вести мову лише про окремі форми туристсько-спортивної і туристсько-краєзнавчої діяльності, такі, наприклад, як змагання з окремих видів техніки туризму, що характеризуються напівстаціонарним перебуванням у просторі.

Теоретичний аналіз нормативних документів, історичного досвіду та власного досвіду дає змогу запропонувати визначення деяких дефініцій спортивного, спортивно-оздоровчого, активного туризму.

Часто поняття активний туризм застосовується у теорії та практиці міжнародного туризму як дохідна його частина, коли іноземні туристи відвідують країну та створюють позитивний туристичний баланс.

Ми вважаємо, що поняття активний туризм має право на існування у контексті його розуміння як долання простору активним способом з чи без використання спеціалізованих транспортних засобів, використовуючи головні фізіологічні та психо-емоційні кондиції організму для досягнення цілей (мети) подорожі: пізнавальної, наукової, освітньої, спортивної, природоохоронної тощо. З точки зору організації як процесу: система організаційних (самоорганізаційних) заходів задля створення, просування, реалізації активно-туристської подорожі. Відбувається здебільшого на засадах самоорганізації, організації турклубів, секцій, гуртків, факультативної учнівської чи студентської роботи тощо.

Інформативним та аргументованим, на нашу думку, є аналіз використання поняття активний туризм у офіційних документах та в побутовому житті деяких європейських країн.

Аналізуючи офіційні документи, які стосуються регулювання та стимулювання розвитку активних форм туризму в регіонах Іспанії,

найпоширенішим терміном є «активний туризм». Винятком є Каталонія, де використовується термін «фізична та спортивна діяльність в природному середовищі» (Decreto 56/2003, de 4 febrero, por el que se regula las actividades físico-deportivas en el medio natural de Cataluña).

Аналізуючи пропозиції з активних форм відпочинку на Мальті, також простежується використання терміну «активний туризм» (<https://activemalta.wordpress.com/>).

Зважаючи на обмежені природні ресурси в межах острівної держави до активного туризму зачисляють наступні пропозиції:

- пішохідний туризм (hiking),
- скелелазіння (rock climbing),
- спуск (контрольований) крутими ділянками використовуючи мотузку (abseiling),
- дайвінг (scuba diving).

На інтернет-сторінці міжнародної організації «Активний туризм» (<http://www.active-tourism.com>) можна отримати інформацію стосовно головних термінів, які стосуються активного туризму. Згідно їхнього офіційного визначення активний туризм – це відповідальна поїздка в інші країни, що вимагає фізичної та розумової участі туриста та дотримання принципів сталості, захисту біорізноманіття та збереження культури.

Як бачимо, значення середовища, біорізноманіття, сталого розвитку у дефініціях поняття активний туризм є визначальним.

Концептуальне значення у туризмології, туризмознавстві займає розробка методологічних принципів організації активного туризму. Ретроспективний аналіз, вивчення теоретичних аспектів та практичного досвіду туристів-практиків дозволяє виділити наступні методологічні принципи організації активного туризму (рис. 2.). У контексті їхнього дотримання важливим аспектом є їхнє узгодження з принципами сталого розвитку туризму, туристичного процесу.

Вважаємо, що за природоохоронними територіями (вони представлені у структурі земель усіх регіонів усіх рівнів) повинна закріпитися не тільки екотуристична, але і спортивно-туристична спеціалізація на засадах сталості. Для закріплення такої спеціалізації пропонуємо ряд рекреаційно-туристичних ініціатив у межах територій та об'єктів природоохоронного фонду (рис 3.). Джерелами таких ініціатив повинні бути місцева влада, адміністрація природоохоронних територій, місцеве населення, бізнес, відвідувачі, туристи, рекреанти, представники науки, освіти, засобів масової інформації.

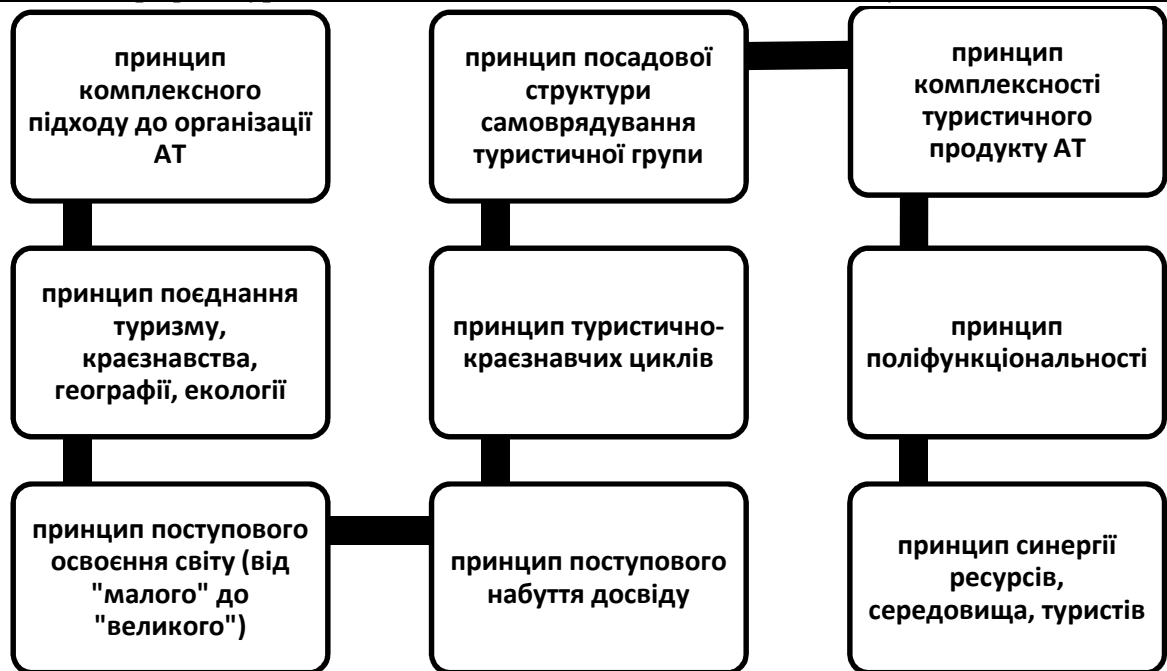

Рис. 2. Принципи організації активного туризму [29]

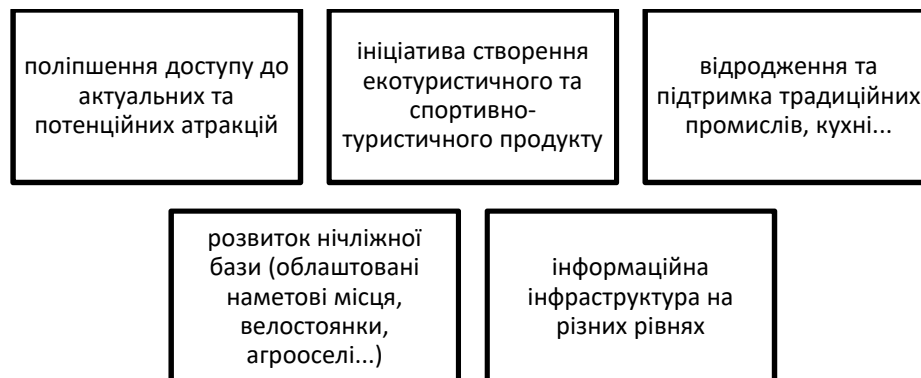

Рис. 3. Рекреаційно-туристичні ініціативи у межах природоохоронних територій регіону

Такі ініціативи створять умови для як організованого, так і неорганізованого туризму. Вони покликані оптимізувати використання елементів навколишнього природного середовища для потреб туриста на засадах сталості. У цьому також допоможуть виважені рішення стосовно детермінант розвитку туризму на регіональному рівні [21]. Зазначаємо, що такі ініціативи варто розробляти на місцевому рівні, на рівні територій природно-заповідного фонду з залученням інвестицій, враховуючи іноземний досвід [36].

Пропонуємо зосередити увагу на таких підвидах, що уже мають певні традиції в Західному регіоні України (рис. 4).

Зауважимо, що організація активно-туристичних продуктів, їхня реалізація по-різному впливають на стан навколишнього середовища. Простежуються приклади негативного їхнього впливу на компоненти ландшафту та геосистеми. Це вимагає застосування екологічної парадигми до поведінки туристів, органі-

заторів, місцевого населення, бізнесу.

Найбільш поширеним типом негативного впливу туристичної діяльності в активному туризмі є туристична (рекреаційна) дигресія. Засади цієї проблеми, шляхи її розв'язання пропонуються у працях таких вчених як В.П.Брусак [6], О.І. Леневиц [14].

Вважається, що рекреаційна дигресія – порушення стану природного середовища (характеристик природного комплексу) в результаті впливу антропогенного чинника (кількості рекреантів), що характеризується ущільненням та ерозією ґрунтів, витоптуванням і руйнуванням лісової підстилки, знищенням трав'яного покриву, підліску та підросту, пошкодженням дерев тощо [16; 30]

Туризм у Західному регіоні України (особливо в Карпатській його частині) зазнав змін після початку повномасштабної війни 24 лютого 2022 року. За даними Управління туризму та курортів Львівської обласної військової адміністрації «за перше півріччя 2022 року

туристичний збір склав 19 млн 774 тис грн, тоді як за аналогічний період 2021 року – 6 млн 756 тисяч, та був вищим, ніж аналогічний доковідний період у 2019 році – 7 млн 743 тис.» [18].

Зазначимо, що це відбулося, головню, завдяки внутрішньо переміщеним особам, що обрали туристичні центри Західної України як тимчасовий прихисток під час активних воєнних дій.

Рис. 4. Активно-туристичні продукти у Західному регіоні України

Відтак, туристично-рекреаційна інфраструктура регіону активізувалася та працює заради забезпечення високого попиту за рахунок внутрішньо переміщених осіб, а також і резидентів регіону, котрі також мусять відпочивати та створюють попит на активно-туристичний та рекреаційний продукт. Саме тому, відчутно зросла популярність активного туризму та рекреації і відповідних видів діяльності як з боку туристів, так і з боку туристичної індустрії та інфраструктури. Це створює додатковий тиск на екосистеми, зокрема, Українських Карпат. Організований активний туризм за коментарями внутрішніх туроператорів стає популярним за рахунок таких різновидів, як гірсько-пішохідний туризм (трекінг), мандрівки територіями з патріотичною складовою. Окрім цього, не забуваймо про популярність самоорганізованого туризму завдяки його відносній дешевизні, доступності, атрактивності, особливо Західного регіону України, відтак і масовості. Останнім часом особливим запитом серед масового туриста є відвідування Українських Карпат (полонин) автотранспортом (джипінг), організація змагань мотоциклів тощо, що вимагає негайної заборони з боку влади на різних рівнях, особливо місцевої на рівні територіальної громади, об'єкта природо-заповідного фонду.

Усі активно-туристичні продукти, що розробляються та організуються у Західному регіоні України мусять відповідати принципам

сталості розвитку туристичної сфери загалом. Такі принципи зводяться до:

- еколого-збалансоване використання природних, історико-культурних, біо-соціальних ресурсів;
- збереження та відновлення біорізноманіття;
- залучення інвестицій задля ліквідації завданої шкоди довкілля, у тім числі внаслідок воєнних дій;
- підтримка економіки регіону без незворотного впливу на екосистеми;
- залучення місцевого населення;
- застосування концепцій екологічного менеджменту та маркетингу [25, 37].

Досягнення цілі принципів не відбудеться лише декларативними заявами, що характерно для більшості регіональних програм розвитку [15], а шляхом координації зусиль усіх стейкхолдерів туристичного процесу (рис. 5).

Досягнення принципів сталості повинно забезпечуватися на різних рівнях організації туристичного процесу: адміністративному, господарському, суб'єктному (туристському), рівні місцевої громади (рис. 5).

Рівень туриста визначає суть туристоспоживання, поведінку відвідувача стосовно ресурсів та інфраструктури, а також інших відвідувачів та місцевого населення території, де відбувається подорож. Важливу роль відіграє екологічна свідомість людини та групи людей,

координація діяльності відвідувачів (у тому числі туристів та екскурсантів) організаторами

туристичного процесу у відповідності до норм, законів, правил поведінки тощо.

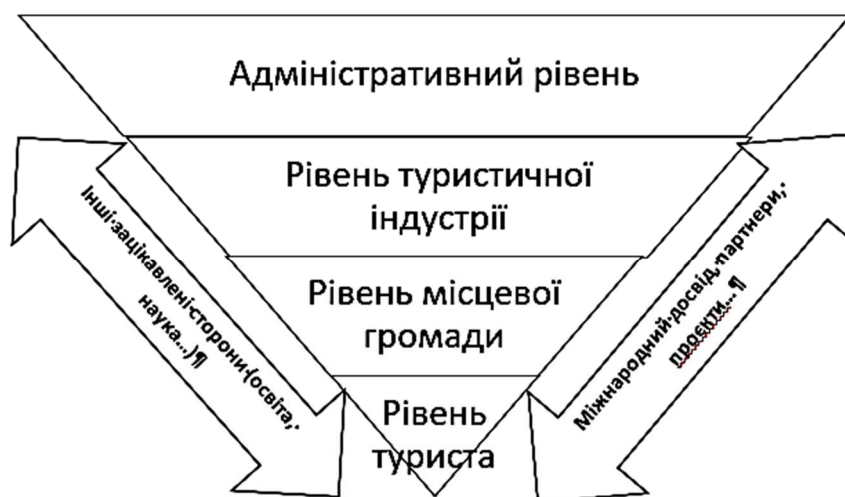

Рис. 5. Рівні організації (застосування) принципів сталості розвитку туристичного процесу

Рівень місцевої громади зараз є чи не найважливішим у контексті змін у адміністративно-територіальному устрої, де територіальна громада є визначальним гравцем у цільовому використанні ресурсів, їхній охороні, збереженні для майбутніх поколінь. Наші попередні дослідження декларують проблеми раціонального використання туристичних ресурсів задля сталого розвитку туризму та рекреації в межах окремих територіальних громад [23].

На рівні туристичної індустрії відбувається організований туристичний процес. У законі України «Про туризм» дається визначення туристичної індустрії – це «сукупність різних суб'єктів туристичної діяльності (готелі, туристичні комплекси, кемпінги, мотелі, пансіонати, підприємства харчування, транспорту, заклади культури, спорту тощо), які забезпечують прийом, обслуговування та перевезення туристів» [1]. Суб'єкти туристичної діяльності є елементами інфраструктури, наявність яких на території повинна відображати екологічну парадигму (регульоване будівництво, використання альтернативних джерел енергії, поводження з відходами тощо). На цьому рівні відбувається зв'язок індустрії, інфраструктури та туроперейтингу. Зазначимо, що як туроперейтинг не спроможний створити турпродукт без туристської інфраструктури, так і інфраструктура не спроможна реалізувати свої послуги без туроперейтингу [12].

Адміністративний рівень розуміємо у широкому сенсі як систему адміністративних інститутів з достатньо суворою ієрархією, за допомогою якої відповідальність за виконання державних рішень «спускається» зверху вниз. Очевидно, дотримання принципів сталого роз-

витку необхідно розпочинати з законодавства на найвищому рівні, тобто з Закону України «Про туризм», а також з Проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про туризм» та деяких інших законодавчих актів щодо основних засад розвитку туризму [7]). Засади сталого розвитку туризму декларуються, зокрема у статтях 3, 5, 6, 7, 8, 25, 26, 34 Закону.

На адміністративному рівні дотримання принципів сталого розвитку туризму в межах природоохоронних територій є документи нормативно-правового характеру, котрі регламентують питання менеджменту природоохоронних територій в Україні: Закон України «Про природно-заповідний фонд України» [2], «Положення про Проект організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів» [19], «Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» [20].

Важливу роль у формуванні засад сталого розвитку туризму відіграють регіональні та місцеві стратегії та програми розвитку туризму, курортів, рекреації.

Виділяючи міжнародне середовище, говоримо про досвід країн світу у забезпеченні сталості туристичного процесу, участь у міжнародних та міжрегіональних програмах, грантах тощо. Серед інших зацікавлених сторін важливими є: елементи інфраструктури, що забезпечують функціонування дестинації, представники бізнесу, соціальної сфери, маркетингу та реклами, законодавство, виконавча влада на різних рівнях, ринок кваліфікованих фахівців сфери гостинності, туризму, рекреації.

Такий підхід узгоджується зі світовою практикою, де виділяють три основні ланки у функціонуванні механізму сталого розвитку туризму: стійкі дестинації, стійкий бізнес і відповідальні туристи [27].

На кожному з рівнів організації принципів сталості розвитку туристичного процесу варто застосовувати як прямі (безпосередні), так і непрямі (опосередковані) важелі впливу. Прямі важелі передбачають жорстке науково обґрунтоване регулювання кількості туристів; обмеження (у окремих випадках закриття) для відвідування особливо цінних природних об'єктів і територій; застосування сучасних технологічних інновацій, які дозволяють мінімізувати забруднення навколишнього середовища тощо. Недотримання встановлених норм і правил передбачає застосування відповідних санкцій. Опосередковані методи є більш гнучким способом впливу на поведінку туристів і ґрунтуються на підвищенні рівня їхньої культури, екологічного просвітництва, виховання толерантного ставлення місцевого населення. Зараз методи прямого впливу через зростання масовості туризму у Західному регіоні України є ключовими та потребують негайної імплементації, особливо на місцевому рівні. Це підтверджується, насамперед, тим, що головними, визначальними характеристиками активного туризму як з точки зору туриста, так з точки зору організації як процесу та інституції є: доступність усім віковим категоріям; не вимагає попереднього досвіду (умінь/навичок) та спеціальної фізичної підготовки; передбачає проходження маршруту за рахунок власних сил; не потребує від учасників спеціального споряд-

ження; тривалістю до 6 днів, в більшості випадків – походи вихідного дня, або одноденні радіальні пішохідні (водні, велосипедні) екскурсії (на Говерлу, до озера Несамовитого, на полонини з метою дегустації продуктів високогірних господарств, кількогадинні сплави Зх. Бугом, Дністром...); відносна фінансово-затратна оптимальність; екологічність.

Висновки та перспективи використання результатів дослідження. Викладено концептуальні засади активно-туристичної та рекреаційної діяльності у Західному регіоні України. Запропоновано принципи організації активного туризму. Важливим є їхнє узгодження з принципами сталого розвитку, що є актуальним для регіону дослідження. Описано рекреаційно-туристичні ініціативи у межах природоохоронних територій з урахуванням елементів природно-географічного середовища: рельєфу, клімату тощо. Описано організацію активно-туристичних продуктів враховуючи принципи сталого розвитку. Окреслено зміни, що зазнає туристично-рекреаційна сфера України після початку повномасштабної війни 24 лютого 2022 року. Запропоновано відповідність туристичних продуктів принципам сталого розвитку туристичної сфери загалом. Досягнення принципів сталості повинно забезпечуватися на різних рівнях організації туристичного процесу: адміністративному, господарському, суб'єктному (туристському), рівні місцевої громади. На кожному з рівнів організації принципів сталості розвитку туристичного процесу варто застосовувати як прямі (безпосередні), так і непрямі (опосередковані) важелі впливу.

Література:

1. Про туризм: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text>.
2. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16.06.1992 р. № 2456-ХІІ. Дата оновлення : 27.05.2021 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>.
3. Алієва А. Ю. Організаційно-економічні засади сталого розвитку туристично-рекреаційної сфери в Україні. – Дис. к. е. н. за спец. 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк: Національний університет водного господарства та природокористування, Рівне, 2021., 225 с.
4. Безмертнюк Т. П. Сталый розвиток туризму на природоохоронних територіях: управлінський аспект / GEOGRAPHICAL SCIENCES / «Colloquium-journal» #22(109), 2021, С. 4-6.
5. Брич В., Галиш Н. Сталый розвиток туристичної індустрії: екологічний та статистичний вимір. Економічний аналіз. 2020. Том 30. № 4. С. 23-30. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.04.023>.
6. Брусак В. П. Методичні аспекти дослідження рекреаційної дигресії мікрорельєфу туристичних маршрутів // Проблеми геоморфології та палеогеографії Українських Карпат та прилеглих територій. Львів : Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2018, Вип. 1 (8), С. 108–120.
7. Верховна рада України. Офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4162&skl=10
8. Гамкало М. З, Кюріні-Поплавські Л. Розвиток гірськолижного туризму в Львівській області // Географія та туризм. Київ: Альфа-ППК, Вип.43, 2018, С. 83-93.
9. Грабовський Ю. А., Скалій О. В., Скалій Т. В. Спортивний туризм : навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга, Богдан, 2009, 304 с.
10. Дехтяр В. Д. Основи спортивно-оздоровчого туризму. Київ : Науковий світ, 2002, 201 с.
11. Дмитрук О. Ю., Щур Ю. В. Спортивно-оздоровчий туризм : навч. посіб. 2-е вид., перероб. та доп. Київ : Альтпрес, 2008, 280 с.
12. Кошкалда І. та ін. Регіональний підхід до розвитку туристичного продукту / Вісник Хмельницького національного університету 2022, № 3, С. 51-55. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-306-3-7>.

13. Критерії Глобальної ради зі сталого розвитку туризму. URL: <https://www.gstcouncil.org/gstc-criteria/gstc-destination-criteria/>; GSTC (2013), «Criteria for the Global Tourism Sustainability Council». URL: www.gstcouncil.org/gstc-criteria/gstc-destination-criteria/
14. Леневиц О. І. Вплив рекреаційного навантаження на властивості ґрунтів лісових екосистем НПП «Сколівські Бескиди» (Українські Карпати) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. біол. наук за спеціальн. 03.00.16 – екологія. Львів: 2017, 20 с.
15. Манько А.М., Романів П.В., Монастирський В.Р. Сучасний стан та перспективи розвитку спортивно-оздоровчого туризму на Буковині // Людина та довкілля. Проблеми неоекології, 2021, Випуск 36, С. 43-55. ISSN [1992-4224](https://doi.org/10.26565/1992-4224-2021-36-04/) (Print). ISSN [2415-7678](https://doi.org/10.26565/1992-4224-2021-36-04/) (Online). <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2021-36-04/>.
16. Методичні рекомендації щодо визначення максимального рекреаційного навантаження на природні комплекси та об'єкти у межах природно-заповідного фонду України за зонально-регіональним розподілом / [С. С. Комарчук, А. В. Шлапак, В. П. Шлапак та ін.]. Київ : Фітосоціоцентр, 2003, 43 с.
17. Осітнянко Д.О., Примак Т.Ю. Впровадження принципів сталого розвитку в туристичній індустрії. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2020/154.pdf. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.152/>
18. Офіційний сайт Львівської обласної військової адміністрації. URL: <https://loda.gov.ua/news/34385>.
19. Природно-заповідний фонд України – Території та об'єкти ПЗФ України. URL: <http://pzf.menr.gov.ua/пзф-україни/території-таоб'єкти-пзф-україни.html>.
20. Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України : Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 22.06.2009 р. № 330 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0679-09#Text>
21. Романів П. В. Детермінанти розвитку спортивно-оздоровчого туризму у Чернівецькій області. Географія та туризм: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди (26 лютого 2019 р., м. Харків) / за заг. ред. проф. Стадника О.Г. Харків:ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2019. 252 с. С. 119-128. URL: <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/stattia-KHarkiv-Romaniv.pdf>
22. Романів П. Потенціал розвитку водного туризму у межах Журавненської ОТГ / Водний туризм: національний та міжнародний досвід / Матеріали наукової конференції з міжнародною участю. Львів : ФОП Корпан Б. І., 2021, С. 66-72.
23. Романів П. Функціональні аспекти туристичного потенціалу Журавненської громади Львівської області // Всеукраїнський екологічний науково-популярний журнал «Зелені Карпати», Карпатський біосферний заповідник. 2021, No 1-4 (68-71). Рахів, С. 116-120.
24. Соколов В. А., Штангей Ю. В., Петрова І. В. Спортивний туризм в Україні на сучасному етапі // Туризм на порозі ХХІ століття: освіта, культура, екологія: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (18–20 жовтня 2007 р., м. Київ). Київ : Вид-во «КІТЕП», 2007, 268 с.
25. Стратегія сталого розвитку (туристична галузь) : навчальний посібник / В. М. Ісаєнко, К. Д. Ніколаєв, Бабікова К. О., Білявський Г. О., Смирнов І. Г. К. : Видавництво Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2014. 300 с.
26. Стратегія розвитку туризму і курортів на період до 2026 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#n9>.
27. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму : теорія, методологія, реалії бізнесу. Київ: Київський нац. торг.-екон. ун-т. 2006. 537 с.
28. Фокін С.П. Спортивний і спортивно-оздоровчий туризм: питання термінологічного апарату // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наукова монографія / Ред. С.С. Єрмаков. Харків: ХДАДМ (ХХІІ), 2006, No 8, С. 88-90.
29. Фокін С. П. Туризмологічні аспекти спортивного туризму // Наук. вісн. ІМВ НАУ : зб. наук. ст., Київ : НАУ-друк, 2010, Вип. 1, С. 207–213.
30. Шлапак А.В. Методика і норми рекреаційного навантаження на луки, болота та ґрунти і ліси прибережних акваторій природно-заповідного фонду. Умань : дендропарк «Софіївка», 2003, 12 с.
31. Heather J.Gibson. Sport tourism: concepts and theories. Taylor & Francis Group, 2004, Pp. 224.
32. James E.S. Higham. Sport tourism destinations: issues, opportunities and analysis / Butterworth-Heinemann, 2005. Pp.300.
33. Joy Standeven and Paul de Knop. Sport tourism / Human Kinetics, 1999. Pp. 367.
34. Mike Weed and Chris Bull. Sports tourism: participants, policy and providers / Butterworth-Heinemann, 2004, Pp. 241.
35. M. Hamkalo, P. Romaniv, V. Rozhak. Active tourism development in the Carpathian region. / Archives of tourism, Hospitality and Sport Science. Vol 1, 2017, Lublin, 41-54.
36. Muhammad A. NAWAZ, Sallahuddin HASSAN. Investment and tourism: Insights from the literature / International Journal of Economic Perspectives, 2016, Volume 10, Issue 4, 581-590. URL: https://www.researchgate.net/publication/319292111_Investment_and_tourism_Insights_from_the_literature
37. Sustainable Growth: Tourism Statistics. URL: <https://wtcc.org/Initiatives/Sustainable-Growth>.

References:

1. Pro turizm: Zakon Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-vr#Text>.
2. Pro pryrodno-zapovidnyj fond Ukrayiny : Zakon Ukrayiny vid 16.06.1992 r. # 2456-XII. Data onovlennya : 27.05.2021 / Verhovna Rada Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
3. Aliyeva A. Yu. Organizacijno-ekonomichni zasady stalogo rozvytku turystychno-rekreacijnoyi sfery v Ukrayini. –Dys. k. e. n. za specz. 08.00.03 – Ekonomika ta upravlinnya nacional'ny'm gospodarstvom. Volyns'kyj nacional'nyj universytet imeni Lesi Ukrayinky, Lucz'k: Nacional'nyj universytet vodnogo gospodarstva ta pryrodokory'stuvannya, Rivne, 2021., 225 s.
4. Bezsmertnyuk T. P. Stalyj rozvytok turizmu na pryrodooxoronnjy terytoriyax: upravlins'kyj aspekt / GEOGRAPHICAL SCIENCES / «Colloquium-journal» #22(109), 2021, S. 4-6.
5. Brych V., Galysh N. Stalyj rozvytok turystychnoyi industriyi: ekologichnyj ta statystychnyj vymir. Ekonomichnyj analiz. 2020. Tom 30. # 4. S. 23-30. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.04.023>.
6. Brusak V. P. Metodychni aspekty doslidzhennya rekreacijnoyi dygresiyi mikrorelyefu turystychnyx marshrutiv // Problemy

- geomorfologiyi ta paleogeografiyi Ukrayins'kyx Karpat ta pryleglyx terytorij. L'viv : Vydavn. centr LNU imeni Ivana Franka, 2018, Vyp. 1 (8). S. 108–120.
7. Verxovna rada Ukrainy. Oficijnyj veb-portal. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4162&skl=10
 8. Gamkalo M. Z, Kyurini-Poplavski L. Rozvytok girs'kolyzhnogo turyzmu v L'vivs'kij oblasti. Geografiya ta turyzm. Kyiv: Alfa-PIK, 2018. Vyp.43. – S. 83-93.
 9. Grabovs'kyj Yu. A., Skaliy O. V., Skaliy T. V. Sportyvnyj turizm : navch. posib. Ternopil' : Navchal'na knyga, Bogdan, 2009. 304 s.
 10. Dextyar V. D. Osnovy sportyvno-ozdorovchogo turyzmu. Kyiv : Naukovyj svit, 2002. 201 s.
 11. Dmytruk O. Yu., Shhur Yu. V. Sportyvno-ozdorovchij turizm : navch. posib. / 2-e vyd., pererob. ta dop. Kyiv : Al'tpress, 2008. 280 s.
 12. Koshkalda I. ta in. Regional'nyj pidxid do rozvytku turystychnogo produktu / Visnyk Xmelnyckzogo nacional'nogo universytetu 2022, # 3, S. 51-55. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-306-3-7>.
 13. Kryteriyi Globalnoyi rady zi stalogo rozvytku turyzmu. URL: <https://www.gstcouncil.org/gstc-criteria/gstc-destination-criteria/>; GSTC (2013), «Criteria for the Global Tourism Sustainability Council», available at: <https://www.gstcouncil.org/gstc-criteria/gstc-destination-criteria/>
 14. Lenevych O. I. Vplyv rekreacijnogo navantazhennya na vlastyvoli gruntiv lisovyx ekosystem NPP «Skolivski Beskydy» (Ukrayins'ki Karpaty) : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stup. kand. biol. nauk za specialn. 03.00.16 – ekologiya. L'viv: 2017. 20 s.
 15. Man'ko A.M., Romaniv P.V., Monastyr's'kyj V.R. Suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku sportyvno-ozdorovchogo turyzmu na Bukovyni. Lyudyna ta dovkillya. Problemy neoekologiyi, 2021, Vypusk 36. S. 43-55. ISSN 1992-4224 (Print). ISSN 2415-7678 (Online). <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2021-36-04/>.
 16. Metodychni rekomendaciyi shhodo vyznachennya maksimal'nogo rekreacijnogo navantazhennya na pryrodni komplekxy ta obyekty u mezhax pryrodno-zapo-vidnogo fondu Ukrainy za zonal'no-regional'nyim rozpodilom / [S. S. Komarchuk, A. V. Shlapak, V. P. Shlapak ta in.]. Kyiv : Fitosociocentr, 2003. 43 s.
 17. Ositnyanko D.O., Prymak T.Yu. Vprovadzheniya pryncypiv stalogo rozvytku v turystychnij industriji. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2020/154.pdf. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.152/>
 18. Oficijnyj sajт L'vivskoyi oblasnoyi vijskovoyi administraciyi. URL: <https://loda.gov.ua/news/34385>.
 19. Pryrodno-zapovidnyj fond Ukrainy – Terytoriyi ta obyekty PZF Ukrainy. URL: <http://pzf.menr.gov.ua/pzf-ukrayiny/terytoriyi-taobekty-pzf-ukrayiny.html>.
 20. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro rekreacijnu diyal'nist u mezhax terytorij ta ob'ektiv pryrodno-zapovidnogo fondu Ukrainy : Nakaz Ministerstva oxorony navkolyshnogo pryrodного seredovyshha Ukrainy vid 22.06.2009 r. # 330 / Verxovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0679-09#Text>
 21. Romaniv P. V. Determinanty rozvytku sportyvno-ozdorovchogo turyzmu u Cherniveckij oblasti. Geografiya ta turyzm: Materialy II Vseukrayins'koyi nauko-vo-praktychnoyi Internet-konferenciyi Xarkivs'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universytetu im. G.S. Skovorody (26 lyutogo 2019 r., m. Xarkiv) / za zag. red. prof. Stadnyka O.G. Xarkiv: XNPU im. G.S. Skovorody, 2019. 252 s. S. 119-128. URL: <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/stattia-KHarkiv-Romaniv.pdf>.
 22. Romaniv P. Potencial rozvytku vodnogo turyzmu u mezhax Zhuravenskoyi OTG / Vodnyj turizm: nacional'nyj ta mizhnarodnyj dosvid / Materialy naukovoyi konferenciyi z mizhnarodnoyu uchastyu. L'viv : FOP Korpan B. I., 2021. S. 66-72.
 23. Romaniv P. Funkcional'ni aspekty turystychnogo potencialu Zhuravensk'koyi gromady L'vivs'koyi oblasti // Vseukrayins'kyj ekologichnyj nauko-vo-populyarnyj zhurnal «Zeleni Karpaty», Karpats'kyj biosfernyj zapovidnyk. 2021, No 1-4 (68-71). Raxiv. S. 116-120.
 24. Sokolov B. A., Shtangej Yu. V, Petrova I. B. Sportyvnyj turizm v Ukraini na suchasnomu etapi // Turyzm na porozhi XXI stolittya: osvita, kul'tura, ekologiya: materialy Mizhnarodnoyi nauko-vo-praktychnoyi konferenciyi (18–20 zhovtnya 2007 r., m. Ky'yiv). Kyiv : Vyd-vo «KITEP», 2007. 268 s.
 25. Strategiya stalogo rozvytku (turystychna galuz) : navchal'nyj posibnyk / V. M. Isayenko, K. D. Nikolayev, Babikova K. O., Bilyavs'kyj G. O., Smyrnov I. G. K. : Vydavnytvo Nacional'nogo pedagogichnogo universytetu imeni M. P. Dragomanova, 2014. 300 s.
 26. Strategiya rozvytku turyzmu i kurortiv na period do 2026 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#n9>.
 27. Tkachenko T. I. Stalyj rozvytok turyzmu : teoriya, metodologiya, realiyi biznesu. Kyiv: Kyivs'kyj nac. torg.-ekon. un-t. 2006. 537 s.
 28. Fokin S.P. Sportyvnyj i sportyvno-ozdorovchij turizm: pytannya terminologichnogo aparatu // Pedagogika, psy'xologiya ta medy'ko-biologichni problemy fizychnogo vixovannya i sportu: nauko-va monografiya //Red. S.S. Yermakov. Xarkiv: XDADM (XXPI), 2006. No 8. S. 88-90.
 29. Fokin S. P. Turyzmologichni aspekty sportyvno-ozdorovchogo turyzmu // Nauk. visn. IMV NAU : zb. nauk. st., Kyiv : NAU-druk, 2010, Vyp. 1, S. 207–213.
 30. Shlapak A.V. Metodyka i normy rekreacijnogo navantazhennya na luky, bolota ta grunty i lisy pryberezhnyx akvatorij pryrodno-zapovidnogo fondu. Uman : dendropark «Sofiyivka», 2003. 12 s.
 31. Heather J.Gibson. Sport tourism: concepts and theories. Taylor & Francis Group, 2004. Pp. 224.
 32. James E.S. Higham. Sport tourism destinations: issues, opportunities and analysis / Butterworth-Heinemann, 2005. Pp.300..
 33. Joy Standeven and Paul de Knop. Sport tourism / Human Kinetics, 1999. Pp. 367.
 34. Mike Weed and Chris Bull. Sports tourism: participants, policy and providers / Butterworth-Heinemann, 2004. Pp. 241.
 35. M. Hamkalo, P. Romaniv, V. Rozhak. Active tourism development in the Carpathian region. / Archives of tourism, Hospitality and Sport Science. Vol 1, 2017, Lublin. P. 41-54.
 36. Muhammad A. NAWAZ, Sallahuddin HASSAN. Investment and tourism: Insights from the literature / International Journal of Economic Perspectives, 2016, Volume 10, Issue 4, 581-590. URL: https://www.researchgate.net/publication/319292111_Investment_and_tourism_Insights_from_the_literature
 37. Sustainable Growth: Tourism Statistics. URL: <https://wttc.org/Initiatives/Sustainable-Growth>.
-

Abstract:**Pavlo ROMANIV. CONCEPTUAL PRINCIPLES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ACTIVE TOURISM AND RECREATION IN THE WESTERN REGION OF UKRAINE**

The study of the tourism and recreation sphere in the context of the postulates of sustainable development is carried out by many researchers. In particular, geographical, economic, social, behavioral, legal and other aspects of sustainable tourism development are investigated. Our research mainly regulates the formation and organization of the active tourism product of the Western region of Ukraine and their compliance with the principles of sustainable development. The principles of organizing active tourism and recreation are also proposed. Separately, we emphasize recreational and tourist initiatives within nature protection territories, taking into account the natural and geographical environment: geological and geomorphological environment, climate, hydrological and forest-vegetation conditions. The process of active tourism management has a negative impact on the relief and vegetation of the territory (tourist digression). This is especially relevant now, when the Western region of Ukraine receives internally displaced persons as a result of the war with Russia, as well as due to uncontrolled tourist traffic and activities. Manifestations of tourist digression are observed on popular tourist routes within the borders of Chornohora, Gorgans, Svidivets, Beskids, Vododilno-Verkhovyna ridge, Chivchyns, Hryniavs. Therefore, the changes that tourism in western Ukraine underwent after the start of the full-scale war were outlined. The correspondence of active tourism products to the principles of sustainability of the development of the tourism and recreation sphere in general is suggested. Achieving the principles of sustainability must be ensured at various levels of the organization of the tourist process: administrative, economic, subject (tourist), local community level. At each of the levels of the organization of the principles of sustainability of the development of the tourism process, it is worth applying both direct (direct) and indirect (mediated) levers of influence.

Direct levers provide for strict, scientifically based regulation of the number of tourists; restrictions (in some cases, closure) for visiting particularly valuable natural objects and territories; application of modern technological innovations that allow minimizing environmental pollution, etc. Non-compliance with established norms and rules involves the application of appropriate sanctions. Mediated methods are a more flexible way of influencing the behavior of tourists and are based on raising the level of their culture, environmental education, and fostering a tolerant attitude of the local population. Currently, methods of direct influence due to the growth of mass tourism in the Western region of Ukraine are key and require immediate implementation, especially at the local level.

We believe that the concept of active tourism has the right to exist in the context of its understanding as overcoming space in an active way with or without the use of specialized vehicles, using mainly the physiological and psycho-emotional conditions of the body to achieve the goals (goals) of the trip: cognitive, scientific, educational, sports, nature conservation, etc.

Tourism in the Western region of Ukraine (especially in its Carpathian part) has undergone changes since the start of a full-scale war on February 24, 2022, which is recorded by many organizations.

All active tourism products developed and organized in the Western region of Ukraine must comply with the principles of sustainable development of the tourism sector in general.

We believe that the goal of the principles will not be achieved only by declarative statements, which is characteristic of most regional development programs, but by coordinating the efforts of all stakeholders of the tourism process.

Regional and local strategies and programs for the development of tourism, resorts, and recreation play an important role in forming the foundations of sustainable tourism development.

Highlighting the international environment, we are talking about the experience of the countries of the world in ensuring the sustainability of the tourism process, participation in international and interregional programs, grants, etc. Among other stakeholders, the following are important: elements of the infrastructure that ensure the functioning of the destination, representatives of business, social sphere, marketing and advertising, legislation, executive power at various levels, the market of qualified specialists in the field of hospitality, tourism, and recreation.

Key words: active tourism and recreation, sustainable development, Western region of Ukraine, tourism process.

Надійшла 13.04.2023р.